

5.7.2016

Dnro 1181/4/15

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Iisa Suhonen

VANKI EI OLE POTILAAN ASEMASSA HENKILÖNKATSASTUKSESSA

1

KANTELU

Pyysitte kirjeessänne asiamiehenne välityksellä eduskunnan oikeusasiamiestä tutkimaan Teille tehdyn henkilönkatsastuksen laillisuuden ja asianmukaisuuden. Kirjoituksen mukaan Teille tehtiin vankilan määräyksestä 16.2.2015 terveystaseman päivystyksessä henkilönkatsastus. Arvostelitte sitä, että vaikka röntgentutkimuksessa ei ilmennyt poikkeavaa, Teille tehtiin peräsuolen tutkimus. Piditte tätä tarpeettomana ja koitte tutkimuksen nöyryyttäväksi. Kirjoituksen liitteenä oli jäljennös henkilönkatsastuksesta laaditusta pöytäkirjasta.

- - -

3

RATKAISU

3.1

Käsiteltävä asia

Kantelukirjoituksenne otsikkona on ollut ”Kantelu [vankilan nimi poistettu] vankilan menettelystä”. Olette kirjoituksessanne todennut muun muassa, että olette saanut myöhemmin vankilasta aineiston, josta ilmeni, että Teidän epäiltiin todennäköisin syin kuljettavan kehon sisällä huumeita vankilaan ja että tämän vuoksi Teihin oli tarpeen kohdistaa henkilönkatsastus. Kirjoititte, että vaikka ette pitäneet tutkimusta tarpeellisena, ymmärsitte, miksi tällainen oli tarpeen tehdä. Kirjoituksessanne tai vastineessanne ette ole esittänyt arvostelua sitä kohtaan, että Teillä on epäilty vierasesinettä (vaikka olette koko ajan kiistänyt vierasesineiden olemassaolon). Kirjoituksestanne ei myöskään väitetä, että vankilalla ei olisi ollut lakiin perustuvaa oikeutta teettää Teille henkilönkatsastusta. Tämän vuoksi asiassa ei ole pyydetty vankilan selvitystä.

3.2

Sovellettavat oikeusohjeet

Vankeuslain (767/2005) 16 luvun 6 §:n mukaan vangille voidaan tehdä rikoksen selvittämiseksi henkilönkatsastus, jos vankia todennäköisin syin epäillään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, tai huumausaineen käyttörikoksesta (1 mom.). Henkilönkatsastus käsittää kehon tarkastamisen, näytteen ottamisen tai muun kehoon kohdistuvan tutkimuksen (2 mom.). Lääketieteellistä asiantuntemusta vaativan toimenpiteen saa suorittaa ainoastaan lääkäri (3 mom.).

Nyt puheena olevana ajankohtana voimassa olleen vankeusasetuksen (509/2006) 53 §:n mukaan henkilönkatsastuksen määräämistä koskevaan päätökseen on merkittävä vangin

nimi, henkilönkatsastuksen peruste, henkilönkatsastuksen suorittamispaikka, päätöksen tekijä sekä ajankohta, jolloin henkilönkatsastuksen peruste on ilmoitettu vangille. Samansisältöinen säännös sisältyy 1.5.2015 voimaan tulleen vankeusasetuksen 55 §:ään.

Terveystieteiden lain (1326/2010) 31 §:n 2 momentin mukaan kunnan on annettava vankeinhoitoviranomaisille virka-apua elävän henkilön kliinisen tutkimuksen suorittamiseksi vankeuslain (767/2005) 16 luvun 6 §:ssä ja tutkintavankeuslain (768/2005) 11 luvun 6 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa.

3.3

Saatu selvitys

Terveyskeskuksen johtavan ylilääkärin lausunnossa todetaan Teille tehdyn henkilötarkastuksen sisältäneen kliinisen tutkimuksen erityisesti kiinnittäen huomiota suuhun, nieluun ja peräsuoleen. Muun osan suoliston tutkimiseksi on suoritettu natiivimaharöntgenkuvaus. Tietokonetomografiatutkimuksesta on pitäydytty suuren säderasituksen vuoksi. Lausunnossa todetaan, että kliininen tutkimus on suoritettu asianmukaisesti vankilan johtajan pyynnön mukaisen epäilyn toteamiseksi tai poissulkemiseksi. Johtavan ylilääkärin mukaan natiivimaharöntgentutkimus ei paljasta mahdollisia röntgennegatiivisia vierasesineitä, minkä vuoksi kliininen tutkimus suun ja nielun sekä peräsuolen alueelle on välttämätön.

Tutkimuksen suorittaneen lääkärin selvityksessä todetaan lääkärin katsoneen olevansa velvollinen suorittamaan tavanomaisen henkilönkatsastuksen vankilan määräyksestä. Teistä otettiin vatsan natiiviröntgenkuva, jossa ei todettu suoliston sisäisiin huumausaineisiin viittaavaa löydöstä. Lääkäri konsultoi röntgenkuvasta puhelimitse yliopistollisen sairaalan kirurgipäivystäjää, jonka mukaan lopullinen varmuus asiasta saataisiin vain CT-kuvauksella. Kyseistä tutkimusta ei kuitenkaan katsottu tarpeelliseksi, koska sairausepäilyä ei ollut ja tutkimuksen säderasitus on suuri. Normaali löydös tavallisessa röntgenkuvassa ei kuitenkaan varmuudella poissulje kehonsisäisten huumausaineiden mahdollisuutta, minkä vuoksi lääkäri katsoi asianmukaiseksi suorittaa röntgenkuvauksen jälkeen vielä suun ja peräsuolen tarkastuksen. Selvityksessään lääkäri pahoittelee Teille koitunutta harmia.

3.4

Kannanotto

Totean, että terveyskeskuslääkärillä on ollut lakiin perustuva velvollisuus antaa virka-apua vankilalle henkilönkatsastuksen tekemiseksi. Henkilönkatsastuksen määräämistä koskevassa päätöksessä ei määrätä erikseen, mitä lääketieteellisiä tutkimuksia vangille tulee tehdä. Käsitykseni mukaan tämä on lääkärin harkinnassa riippuen siitä, mitä henkilönkatsastuksella on tarkoitus selvittää ja mitä toimenpiteen aikana ilmenee. Tästä ei ole olemassa säännöksiä. Henkilönkatsastukseen liittyvän tutkimuksen yhteydessä lääkärin tulisi kuitenkin arvioida tutkimuksen tutkittavalle aiheuttama haitta, ja hän saa tehdä vain tutkimuksen, josta ei aiheudu sanottavaa haittaa.¹

Laillisuusvalvojana minulla ei ole mahdollisuutta kyseenalaistaa terveyskeskuksen selvityksessä ilmoitettua tietoa siitä, että natiivimaharöntgentutkimuksella ei ole mahdollista paljastaa kaikkia vierasesineitä. Kun tässä tutkimuksessa ei ole saatu havaintoja vierasesineistä, on käsitykseni mukaan ollut perusteita turvautua muihin tutkimustapoihin

¹ Näin terveydenhuoltoartikkelissa "Pakkokeinolain mukaisesta virka-avusta", kirjoittajina Ursula Vala ja Leena Vitie, Suomen Lääkärilehti 2006;61 (3): 211-214

asian selvittämiseksi. Terveyskeskuslääkäri on selvityksessään todennut pidättäytyneensä tietokonetomografiatutkimuksesta sen aiheuttaman säderasituksen vuoksi. Katson, että hän on näin toimimalla ottanut huomioon tutkimuksesta aiheutuvan haitan tutkittavalle. Näin ollen ainoa tapa, joka lääkäriillä on ollut käytössä vierasesineiden toteamiseksi, on ollut kliininen tutkimus. En voi todeta, että lääkäri olisi toiminut asiassa virheellisesti.

Olette vastineessanne arvostellut sitä, että Teille olisi tullut kertoa CT-tutkimuksesta vaihtoehtoisena tutkimustapana ja siihen liittyvästä säderasituksesta. Olette ilmeisesti tarkoittanut tällä sitä, että olisitte tilanteessa voinut valita kliinisen tutkimuksen ja CT-tutkimuksen välillä tietoisena jälkimmäiseen liittyvästä riskistä. Totean tältä osin, että henkilönkatsastusta tehtäessä tutkittava ei ole potilaan asemassa eikä tutkimustilanteeseen sovelleta lakia potilaan oikeuksista, jossa säännellään muun muassa yhteisymmärryksessä annettavasta hoidosta sekä potilasinformaatiosta. Kysymyksessä ei ole ollut myöskään tilanne, jossa olisi edellytetty Teidän suostumustanne tehtävälle tutkimukselle. Katson, että terveystieteiden lääkäri ei ole menetellyt tilanteessa virheellisesti myöskään tältä osin.

Laillisuusvalvojan keinoin ei ole mahdollista selvittää enemmälti, minkälainen tutkimustilanne on ollut ja onko se toteutettu mahdollisimman hienovaraisesti. Kirjoituksessanne ei ole tarkemmin kuvattu sitä, mitkä seikat ovat aiheuttaneet sen, että olette kokenut tutkimuksen nöyryyttäväksi. Kyseessä on kuitenkin ollut lääketieteellinen tutkimus (tuseeraus per rectum), jota tehdään myös sairauksien selvittämiseksi, kuten selkäpotilaan tiettyjen oireiden tutkimiseksi.

Mitä tulee kirjoituksessanne esitettyyn arvosteluun siitä, että tutkimuksen vaihtoehtona olisi ollut myös eristämistarkkailu, totean, että virka-apua antava lääkäri ei päästä tästä. Vankilalla on vankeuslain nojalla harkintavaltaa sen suhteen, sijoitetaanko vanki eristämistarkkailuun kun hänen kehossaan epäillään kiellettyjä aineita tai esineitä. Korostan kuitenkin tältä osin eristämistarkkailuun liittyvää riskiä. Vangin sisälleen piilottaman huumausainepaketin rikkoutuminen aiheuttaa aina hengenvaarallisen tilan. Viranomaisilla on korostettu velvollisuus turvata vangin hengen ja terveyden suoja. Tämän vuoksi pidän asianmukaisena menettelyä, että vankila pyrkii selvittämään vierasesineen mahdollisuutta henkilönkatsastuksen keinoin sen sijaan, että vankia pidetään eristämistarkkailussa, mikä voi jatkua useita päiviä.